CERCETAREA LEXICOGRAFICĂ ACADEMICĂ ACTUALĂ: TRADIȚIE ŞI MODERNITATE

GABRIELA HAJA[**], ELENA ISABELLE TAMBA[**]

1. Lucrarea de față propune un scurt istoric al activității Departamentului de lexicologie-lexicografie al Institutului de Filologie Română „A. Philippide", Academia Română, Filiala din Iaşi, precum şi descrierea strategiei proiectate şi urmate de cercetătorii ieşeni în realizarea de programe, instrumente şi resurse digitizate, adaptate normelor de elaborare a *Dicționarului limbii române* (DLR), din perspectiva principiilor coşeriene privitoare la epistemologia lingvisticii[1]. Considerăm necesară o atare abordare a subiectului în contextul actual, în care lexicografii din cele trei institute de profil ale Academiei Române implicate în redactarea *Dicționarului limbii române* (DLR) refac seria Puşcariu „după modelul DLR cu material nou, adus la zi, care să reflecte transformările care au avut loc în secolul scurs de la primele volume"[2], cu scriere în format bază de date, conform standardelor internaționale de elaborare a dicționarelor.

2. Departamentul de lexicologie-lexicografie din Iaşi are o istorie de peste cincizeci de ani, perioadă în care mai multe generații de lexicografi s-au format şi au contribuit la redactarea volumelor DLR asumate. Au fost realizate, astfel, opt volume, corespunzătoare literelor *E* (publicat în două părți, 2009, 2010), *L* (publicat în două

[*] Abordări ale proiectelor de cercetare fundamentală.

[**] Institutul de Filologie Română „Alexandru Philippide" al Academiei Române, Iaşi, str. Th. Codrescu, nr. 2, România.

[1] Este vorba despre principiile pe care Eugeniu Coşeriu le-a expus în mai multe rânduri, de la *Discursul de recepție* la Academia din Heidelberg şi până la prezentarea făcută în cadrul sesiunii de prelegeri ținute în anul 1996 la Institutul de Fonetică şi Dialectologie „Al. Rosetti", Bucureşti. Le vom regăsi definite şi descrise în texte precum: Coseriu 1978, Coseriu 1992, Coşeriu 1993, Coşeriu 1994a, Coşeriu 1994b, Coşeriu 2004. Aceste principii sunt: 1. principiul obiectivității absolute; 2. principiul umanității sau al omului care, în lingvistică, este principiul vorbitorului; 3. principiul tradiției; 4. principiul antidogmatismului; 5. principiul responsabilității sociale.

[2] Acad. Marius Sala, prezentarea *Dicționarului*-tezaur *al limbii române*, reeditarea integrală, în 19 volume, a celor 37 de părți ale DLR, cu ocazia celei de a 145-a aniversări a Academiei Române, cf. „Academica", nr. 4–5, aprilie–mai, anul XXI (246–247) (http://acad.ro/academica2002/rev2011/pag_acad2011_nr246-247.htm).

ALIL, t. LV, 2015, Bucureşti, p. 7–17

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

tomuri, 2008), *Ş* (publicat într-o singură parte, 1978), *V*, *W*, *X*, *Y* (publicat în trei părți, 1997, 2002, 2005), care totalizează 3 950 de pagini ce cuprind 26 315 cuvinte şi variante[3]. Dintre acestea, tomul VI, *Litera L (li-luzulă)* a fost finalizat în colaborare cu departamentul corespunzător de la Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu" al Academiei Române, Filiala din Cluj.

Anul 2010 rămâne ca reper în istoria culturii române pentru încheierea primei ediții a DLR. În acelaşi an a fost concretizată şi prima variantă a *Dicționarului limbii române* în format electronic, în cadrul proiectului de anvergură națională eDTLR[4].

2.1. Istoria DLR a fost determinată de însăşi istoria României moderne şi contemporane, de istoria politică şi de istoria culturală, pentru că proiectul *Dicționarului* Academiei s-a ivit în acelaşi timp cu formarea instituțiilor fundamentale ale statului modern, între care un loc aparte îl ocupă Academia Română. Redactarea primei ediții a fost grevată de două războaie mondiale şi de o succesiune de regimuri politice: dacă politicile conservatoare de la începutul secolului al XX-lea puteau avea o influență discretă asupra selecției cuvintelor „cu drept de intrare" în *Dicționarul* Academiei, prin rezerva față de neologism, în aceeaşi perioadă, politicile culturale unioniste, de susținere, prin apelul la argumentul lingvistic, a unității naționale a românilor din Transilvania şi a celor din Basarabia şi Bucovina cu cei din Regatul României au făcut să fie tratat cu deosebită luare aminte lexicul popular şi regional al dacoromânei, fără a fi neglijate referirile la dialectele române vorbite la sudul Dunării, relația dintre lexicografie şi geografia lingvistică fiind considerată cu atenție de coordonatorii de până în prezent ai acestui proiect. Totodată, deschiderea europeană şi ataşamentul panromanic s-au manifestat, în volumele coordonate de Sextil Puşcariu, prin opțiunea de a oferi corespondentele franceze ale cuvintelor-titlu şi ale principalelor sensuri în limba franceză, spre a facilita accesul la informația din dicționar pentru specialiştii străini. Schimbarea regimului politic după al Doilea Război Mondial a provocat între volumele publicate până în 1947 şi cele ulterioare un hiatus, marcat de prezența în titlul volumelor tipărite după 1965 a sintagmei s e r i e n o u ă. Totuşi, „cele două părți prezintă o anumită continuitate şi formează un tot, asemănările putând fi considerate mai importante şi mai numeroase decât deosebirile" (Sala *et al*. 2010: 7).

Din punctul de vedere al viziunii de alcătuire a listei de cuvinte, al tehnicii lexicografice, al consecvenței şi omogenității redacționale, seria nouă prezintă progrese semnificative. Este avută în vedere, în continuare, reprezentarea obiectivă a identității şi a specificului lingvistic din arealul dacoromânei, lexicul literar şi cel popular ori regional bucurându-se de un tratament lexicografic egal, în virtutea faptului că DLR analizează deopotrivă varianta literară, cultă, şi variantele

[3] *Dicționarul limbii române* cuprinde peste 175 000 de intrări şi are 17 885 de pagini, publicate în 14 tomuri, apărute în 37 de volume. Seria nouă însumează 14 735 pagini.

[4] https://metashare.info.uaic.ro/upload/eDTLR-UAIC.pdf.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

populară şi regională de actualizare a limbii[5]. Faptul istoric al închiderii graniţelor României şi al escaladării politicii de izolare de după jumătatea secolului trecut are repercusiuni în decizia nefericită de a se renunţa la echivalarea în franceză a lemelor şi a sensurilor, precum şi la citarea punctelor de anchetă dialectală din afara spaţiului geopolitic al României socialiste, ceea ce a implicat, între altele, pierderea datelor privitoare la relaţia cu dialectele sud-dunărene.

2.2. Cu toate reproşurile ce i se pot aduce, DLR reprezintă o culme a creaţiei lexicografice academice româneşti şi este un reper fundamental pentru toţi cercetătorii preocupaţi de studiul limbii şi al culturii române[6]. Redactat după cele mai valoroase norme semasiologice şi onomasiologice, DLR propune o lexematică implicită, căci, cu tot efortul pe care îl presupune analiza semnificantului şi a semnificatului pe baza unui ansamblu de idiolecte[7] organizate cronologic, dicţionarul înregistrează informaţii privind raporturile semantice complexe între cuvinte (cu precizarea datelor diatopice, diastratice şi diafazice). De aceea, este posibilă identificarea de structuri lexematice paradigmatice şi sintagmatice sau solidarităţi lexicale[8], prin analiza fie a datelor prezente la nivelul definiţiei, fie a celor de la nivelul indicaţiilor etimologice. Analiza este fiabilă fiindcă se pleacă de la limbajul realizat, adică de la vorbire, cu referire permanentă la normă şi sistem, spre o

[5] De aceea ordinea citatelor ilustrative nu este întâmplătoare în succesiunea literar/popular, general/particular. Organizarea rigid cronologică, după criterii extralingvistice (anul scrierii sau al editării, anul revistei în care a apărut un text) nu oferă informaţii suficiente şi absolute despre apariţia ori dispariţia unei forme ori a unui sens, deoarece indicarea anului este una relativă, dacă avem în vedere că, de exemplu, un autor ca Sadoveanu publică vreme de peste cinci decenii fără modificări esenţiale de limbă şi, mai ales, pentru că ansamblul izvoarelor textuale ale DLR nu constituie totalitatea textelor scrise în română. Cu toate acestea, există, în tradiţia DLR, o normă potrivit căreia se precizează, în anumite cazuri, anul primei atestări înregistrate. Informaţia cronologică ar putea fi indicată, în volumele redactate în format electronic, la fiecare citat, aşa cum propun colegii bucureşteni, dar nu în corpul articolului, ci ca metadată, alături de celelalte adnotări. Trebuie să facem observaţia că această propunere de adăugare a cronologiei exacte a atestărilor nu este un argument pentru schimbarea siglelor folosite în seria nouă a dicţionarului şi intrate în uzul general al specialiştilor. Modificarea generală a siglelor şi a manierei de citare schimbă obiectivul iniţial: acela al unificării şi actualizării celor două serii ale lucrării.

[6] În prezent, DLR face parte, de exemplu, din bibliografia de referinţă a unor proiecte europene, precum *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom). Première phase: le noyau panroman, 2008–2014, proiect franco-german finanaţat de Agence Nationale de la Recherche (ANR) şi Deutsche Forschungsgemeinschaft (DFG); directori: Éva Buchi, Wolfgang Schweickard (http://www.atilf.fr/DERom.) şi *Lessico etimologico italiano* (LEI), proiect DFG, coordonat de Max Pfister şi Wolfgang Schweickard, Saarbrücken (http://www.accademiadellacrusca.it/en/accademia/connected-institutions-and-collaborations/lessico-etimologico-italiano).

[7] Se poate discuta, de exemplu, faptul că *Bibliografia* DLR propune, ca izvoare directe, o serie de idiolecte sau limbaje individuale ori de limbaje speciale care actualizează sistemul limbii printr-o abatere mai mică ori mai mare de la norma observată în evoluţie diacronică.

[8] Ne referim aici la teoria coşeriană a structurilor lexematice, aşa cum a fost ea prezentată iniţial în Coşeriu 1968: 3–16; textul a fost tradus din limba franceză de Silviu Berejan şi publicat în Coşeriu 1992: 41–52; teoria a fost mult dezvoltată în prelegerile pe care savantul le-a susţinut la diverse universităţi.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

analiză lexematică, fie şi parţială, făcută, implicit, prin intermediul prezenţei arhilexemelor în definiţii, al definirii prin sinonimie parţială şi, explicit, prin corelaţiile semantice rafinate, la nivel de sens şi de subsens.

Ne apropiem astfel, pornind de la forma actuală a acestui dicţionar, de o potenţială extrapolare a unei lingvistici a vorbirii, fiindcă, deşi cuvintele-titlu sunt tratate separat, în ordine alfabetică, ele sunt analizate semantic în funcţie de context, aşadar în funcţie de raporturile semantice şi formale dintre cuvinte. Această extrapolare este făcută empiric de orice lector specializat al dicţionarului, însă ar putea fi concretizată, la nivelul întregului dicţionar, şi prin programe de analiză asistată de calculator a limbajului. Fireşte că nu se întrevede o analiză lexematică perfectă (aceasta trebuie, întotdeauna, verificată şi validată de un lingvist) şi completă (dicţionarul nu cuprinde vocabularul limbii române în întregul său). Rezultatele ar putea fi însă cel puţin interesante, fiindcă s-ar putea reordona informaţiile semantice din întregul dicţionar, în structuri lexematice, pe baza raporturilor semantice primare (câmpuri şi clase lexicale) şi a celor secundare (modificare, dezvoltare, compoziţie) existente în dicţionar, cu implicaţii majore în utilizarea şi valorificarea ştiinţifică a tezaurului limbii române. Pentru aceasta este necesară respectarea unor condiţii *sine qua non* în procesul de unificare şi actualizare a DLR, precum aceea a deplinei obiectivităţi ştiinţifice (aceasta înseamnă că datele lingvistice trebuie preluate corect şi fidel cu originalul), aceea a respectării tradiţiei, a consecvenţei şi continuităţii, a păstrării echilibrului între analiza dimensiunilor limbajului (cronologie, spaţiu, uz – cu apropiere ori abatere de la normă).

Aceste principii elementare în lingvistică se impun de la sine într-o lucrare lexicografică ce porneşte de la limbaj spre teoria limbii, de la expresie spre normă şi sistem, deoarece modificarea izvoarelor textuale ori schimbarea principiilor ştiinţifice de analiză a acestora poate genera concluzii eronate.

3. În continuare, vom prezenta etapele parcurse în cadrul Departamentului de lexicologie-lexicografie în direcţia informatizării cercetării lexicografice fundamentale.

3.1. În ultimele decenii, cercetarea lingvistică (în general) şi cea lexicografică (în special) din întreaga lume trece printr-un proces intens de schimbare, de adaptare la noile tehnologii, de modernizare a mijloacelor de redactare, de consultare etc., prin intermediul unor demersuri interdisciplinare. România s-a aliniat acestor tendinţe, astfel încât în ultimii ani se poate vorbi despre un demers de informatizare a manierei de lucru în lexicografie. Acest fapt nu presupune o schimbare a principiilor lexicografice de realizare a dicţionarelor, ci o actualizare a metodelor de documentare, a instrumentelor şi a tehnicilor de lucru, a modalităţilor de difuzare a informaţiei (Tamba *et al*. 2012: 259). În acest sens, în ultimii ani se poate observa conturarea unor strategii generale de informatizare a cercetării lingvistice, manifestate prin colaborări între institutele de filologie şi cele de informatică ale Academiei Române, în parteneriat cu instituţii de învăţământ

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

superior, precum Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi.

O etapă specială şi actuală în evoluția lexicografiei române o reprezintă informatizarea demersurilor lexicografice, ceea ce presupune, pe de o parte, digitizarea resurselor existente, iar pe de altă parte, crearea de dicționare direct în format electronic. Paralel, se continuă crearea de resurse lexicografice în format clasic[9].

Premisa procesului de informatizare derulat în departamentul nostru, începând cu anul 2003, a fost cea care a stat şi la baza strategiei de cercetare pe care am definit-o pe parcurs, anume că cercetările de lingvistică informatică şi tehnologiile aferente se subsumează specificului lingvistic şi lexicografic al DLR, într-un raport de determinare unidirecțională, ceea ce înseamnă că modificările formale şi de conținut ale dicționarului nu trebuie să fie influențate de circumstanțe extralingvistice (incluzând aici şi tehnologiile de prelucrare a limbajului ori de redactare adnotată[10] sau imitația unor modele, prestigioase, dar diferite ca structură şi concepție lexicografică).

3.2. În scopul digitizării resurselor lexicografice existente, în ultimii ani s-a lucrat la informatizarea DLR, realizată prin proiectul complex *eDTLR. Dicționarul-*tezaur *al limbii române în format electronic* (cu finanțare națională, pentru perioada 2007–2010), care a reunit un consorțiu format din informaticieni, specialişti în lingvistică computațională şi prelucrarea limbajului natural, şi lingvişti lexicografi, ce aparțin mediilor academice şi universitare din Bucureşti, Iaşi şi Cluj-Napoca[11]. Proiectul a urmărit mai ales transpunerea în format electronic a celor 17 885 de pagini ale *Dicționarului* (doar pentru ultimele volume tipărite existând o formă culeasă pe calculator), lucru care permite consultări complexe ale acestuia, precum şi continuarea activităților de editare şi de actualizare.

Informatizarea acestei importante lucrări are numeroase motive, între care posibilitatea de a o face cunoscută publicului larg (din cauza dimensiunilor mari, lucrarea se găseşte în formă completă doar în institutele lingvistice ale Academiei

[9] Pentru o prezentare detaliată a istoriei lexicografiei româneşti, dar mai ales a procesului de informatizare a acesteia, vezi Tamba 2014 şi Clim 2015.

[10] Prin *redactare adnotată* înțelegem redactarea cu mijloace informatice, în format bază de date, în care textul propriu-zis al dicționarului este completat, prin adnotare, cu metadate de diverse facturi şi grade de finețe (de la indicarea cuvântului-titlu la analiza gramaticală a tuturor elementelor lexicale şi până la posibile precizări de natură semantică, prin care se pot stabili relațiile de sub- şi supraordonare, apartenența la un câmp sau la o clasă semantică, relațiile de solidaritate lingvistică etc.).

[11] Proiectul a fost condus de Facultatea de Informatică din cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, director: prof. dr. Dan Cristea. Din echipa de cercetare au făcut parte mai cu seamă specialişti lexicografi şi informaticieni de la Academia Română: Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din Bucureşti, Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din Iaşi şi Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu” din Cluj-Napoca, apoi Institutul de Informatică Teoretică din Iaşi şi Institutul de Cercetări pentru Inteligență Artificială din Bucureşti, precum şi specialişti lingvişti şi informaticieni de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iaşi, Facultatea de Litere şi Facultatea de Informatică (Cristea *et al*. 2007, Cristea, Haja 2011, Haja 2011).

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

şi în câteva biblioteci), necesitatea actualizării şi unificării (ca urmare a diferenţelor mari de timp, apar discrepanţe, la nivelul perspectivei de stabilire a listei de cuvinte, al redactării lexicografice, al bibliografiei DLR între literele lucrate în prima serie şi cele din ultimele volume), ca şi relevanţa utilizării sale în cercetări de analiză asistată de calculator a limbajului (de exemplu, numărul semnificativ de citate care însoţeşte fiecare sens al unui cuvânt constituie un valoros corpus adnotat semantic pe care pot fi antrenate programe de dezambiguizare).

Pornită ca ipoteză, posibilitatea creării programelor şi a instrumentelor informatice necesare transpunerii şi, ulterior, redactării DLR în format digitizat a fost verificată în cadrul cercetărilor întreprinse de noi în perioada 2003–2005 (Haja *et al*. 2005). Rezultatele obţinute atunci au fost confirmate în proiectele specifice, derulate ulterior (Haja *et al.* 2008). Proiectul eDTLR a fost anunţat şi pregătit de o serie de alte granturi[12] care au demonstrat fezabilitatea ideii şi au creat unele instrumente necesare pentru realizarea sa.

3.2.1. *Dicţionarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziţionarea*, grant cu finanţare naţională, desfăşurat în perioada 2003–2005 la Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi (director de proiect: dr. Cristina Florescu). Prin acest proiect s-a verificat şi demonstrat posibilitatea transformării *Dicţionarului limbii române* din text tipărit în text electronic adnotat, prelucrat cu ajutorul unui program specific, DLRex – un instrument de achiziţionare, prelucrare şi consultare a DLR, bazat pe o euristică prin care sunt recunoscute diferitele câmpuri formale ale textului unui articol, putându-se identifica automat textul definiţiilor, al citatelor sau al siglelor[13].

3.2.2. *Resurse lingvistice în format electronic: Monumenta linguae Dacoromanorum. Biblia 1688. Regum I, Regum II – ediţie critică şi corpus adnotat*. *(MLD. Biblia 1688)*, grant cu finanţare naţională, desfăşurat în perioada 2006–2007 la Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi (director de proiect: dr. Gabriela Haja) – proiect prin care a fost găsită o posibilă metodă de achiziţionare în format electronic a unor izvoare de limbă română veche din *Bibliografia* DLR, cu aplicaţie asupra a două cărţi din *Biblia* tipărită la Bucureşti în anul 1688 (*A împărăţiilor cea dentâiu*, *A împărăţiilor a doua*), şi au fost create instrumente de indexare şi adnotare automată (analiză morfo-sintactică), la nivel de cuvânt, a textelor în limba română veche.

3.2.3. *DLRI. Bază lexicală informatizată. Derivate*, grant cu finanţare naţională, desfăşurat în perioada 2007–2008 la Institutul de Filologie Română „A. Philippide", Iaşi (director de proiect: dr. Cristina Florescu). În cadrul acestui

[12] Un alt proiect care a avut ca scop digitizarea unei resurse lexicografice importante, reper al lexicografiei române moderne, este *Lexiconul de la Buda (1825). Ediţie emendată şi prelucrată electronic pentru consultare on-line* (desfăşurat la Universitatea „Babeş-Bolyai", Cluj-Napoca, pentru perioada 2011–2013; director de proiect: dr. Maria Aldea). Rezultatele proiectului şi ediţia electronică pot fi consultate la adresa http://www.bcucluj.ro/lexiconuldelabuda

[13] Pentru detalii legate de acest proiect, vezi şi Haja *et al.* 2005.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

proiect s-a realizat un eşantion lexicografic format din derivatele pe terenul limbii române cu sufixul *-ime* de origine latină, şi cele cu *-işte* – de origine veche slavă, din seria veche DA şi din seria nouă a DLR, precum şi unificarea tehnico-lexicografică a articolelor DA – DLR, prin mijloace informatice.

3.2.4. Cercetările din cadrul eDTLR au evidenţiat ideea necesităţii unui corpus lexicografic românesc[14], realizată prin proiectul CLRE. *Corpus lexicografic românesc esenţial. 100 de dicţionare din bibliografia DLR aliniate la nivel de intrare şi la nivel de sens* (finanţat de CNCS-UEFISCDI pentru perioada 2010–2013), care s-a desfăşurat în cadrul departamentului nostru (director de proiect: dr. Elena Tamba). Acest proiect a avut ca scop crearea unui alt instrument de lucru foarte necesar lexicografilor şi util tuturor celor interesaţi de studiul limbii române. Astfel, cercetătorii implicaţi în proiect au realizat o bază de date care cuprinde dicţionare esenţiale din *Bibliografia* DLR, aliniate la nivel de intrare, au construit un mediu de programe care permite consultarea interactivă a acestui corpus, care este pe cale să devină un cadru modern de cercetare lexicografică, uşor adaptabil la o diversitate de obiective ştiinţifice; de asemenea, a fost generată o listă cvasiexhaustivă de cuvinte ale limbii române, pornind de la corpusul aliniat[15]. Proiectul a presupus, pe de o parte, alinierea tuturor cuvintelor din dicţionare şi, pe de altă parte, alinierea acestora cu intrările din eDTLR. Consultarea informaţiilor din corpus se poate face fie la nivelul unui singur dicţionar, fie la nivelul întregii colecţii, permiţându-se căutarea după litere sau după intervale (expresii regulate). Deocamdată, corpusul poate fi consultat în scop de cercetare, pe bază de acces securizat (cu ID personalizat şi parolă), la adresa: http://www.lexi.philippide.ro/clre.

3.3. Din anul 2014, proiectul CLRE a fost inclus ca o nouă direcţie de cercetare în planul Academiei Române, ca activitate de bază a lexicografilor din departamentul ieşean de profil, alături de redactarea DLR, *Litera C*.

Proiectul CLRE permite stabilirea de legături cu alte proiecte naţionale (eDTLR şi TDRG[316]) şi internaţionale (fie prin participarea unor lexicografi ieşeni în proiecte lexicografice internaţionale[17], fie prin includerea unor proiecte de lexicografie a limbii române în reţele lexicografice majore internaţionale[18]).

[14] Pentru o prezentare detaliată a acestor aspecte, vezi Dănilă 2010.

[15] Pentru detalii legate de proiectul CLRE, vezi şi Dănilă 2013; Tamba Dănilă *et al.* 2012.

[16] H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 3., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron und Elsa Lüder. Band I–III. Cluj-Napoca, Editura Clusium. I: 2000; II: 2003; III: 2005 în format electronic (www.lexi.philippide.ro/tiktin).

[17] Vezi, de exemplu, participarea câtorva lexicografi români la realizarea unor lucrări precum *Rumänisch-deutsches Wörterbuch* de Heimann Tiktin, ediţia a doua – proiect internaţional interuniversitar, Freiburg – Iaşi, 1979–1987; coordonatori: Paul Miron, V. Arvinte sau *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom) ş.a.

[18] Menţionăm aici includerea corpusului lexicografic CLRE în programul *ENeL: European Network of e-Lexicography* (proiect internaţional COST Action IS 1305, http://www.elexicography.eu/, acţiune în cadrul liniei de finanţare COST, prin care se urmăreşte crearea unei reţele pan-europene de resurse lexicografice atât pentru uzul academic, cât şi pentru publicul larg). Proiectul se desfăşoară pe durata a patru ani (2013–2017) şi, până în prezent, sunt implicate 30 ţări din Europa, precum şi statul Israel.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

După încheierea primei ediții a DLR, s-a trecut la reluarea şi actualizarea, cu instrumente şi tehnici de lucru moderne, a primei părți a *Dicționarului limbii române* (DA), publicat în intervalul 1913–1948, în prezent derulându-se activitățile de documentare şi de redactare. Deocamdată, pentru redactarea articolelor DLR avem la dispoziție o colecție de izvoare textuale pentru limba literară şi pentru limba populară ori regională (lucrările din *Bibliografia* DLR, pe suport de hârtie şi în format .doc ori .txt obținut prin scanare şi recunoaştere optică a caracterelor), dicționare, fişe (scrise de mână, dactilografiate sau în format electronic), un program de indexare şi de căutare automată accesibil on-line. Pentru optimizarea procesului de documentare şi de redactare a dicționarului-tezaur ar fi necesar un corpus diacronic al limbii române, adnotat la nivel de cuvânt, cu posibilități de consultare complexă (aşa cum permite, de exemplu, *Sketch Engine*[19]), de programe de scriere de dicționar adaptate la specificul şi complexitatea DLR[20] şi, mai ales, de lexicografi specializați şi în domeniul lexicografiei informatizate. Cercetătorii ieşeni s-au format şi documentat în ultimii ani în această direcție, prin participarea la proiectele prezentate (prin lucrul direct, prin participări la şcoli de vară[21], la *workshop*-uri[22] sau la manifestări ştiințifice internaționale dedicate cercetărilor actuale din domeniu). O altă modalitate de informare a fost colaborarea cu colegii informaticieni în cadrul unor proiecte sau al întâlnirilor de lucru ale grupului „Natural Language Processing" de la Facultatea de Informatică a Universității „Alexandru Ioan Cuza" din Iaşi.

Unii dintre lexicografii ieşeni s-au specializat şi prin studii doctorale şi postdoctorale cu teme legate de lexicologie-lexicografie sau de informatizare a dicționarelor.

3.4. Direcțiile de cercetare în lexicografia europeană actuală pot fi grupate astfel:

– continuarea editării (cu termen de finalizare de 10–15 ani) a unor ediții clasice (vezi DWB – *Deutsches Wörterbuch von Jacob Grimm und Wilhelm Grimm*);

– realizarea variantelor electronice, accesibile on-line, ale unor dicționare, plecând de la corpusuri de texte din ce în ce mai mari şi folosind instrumente variate (eventual, programe de extragere de exemple, după criterii specifice);

[19] Pentru informații privitoare la *Sketch Engine* (sistem de căutare în corpus, utilizabil ca instrument de lucru pentru lexicografi), vezi Dănilă *et al.* 2011: 194–195.

[20] Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti" din Bucureşti a inițiat o colaborare cu firma Oxygen, specializată şi în realizarea unor interfețe dedicate scrierii de dicționare şi care pregăteşte o variantă adaptată la normele de redactare DLR. S-au făcut şi la Iaşi cercetări de acest tip în perioada 2010–2012, ajungându-se la o primă variantă de interfață dedicată redactării DLR, prezentată în cadrul *workshop*-ului „Lexicografia academică românească. Provocările informatizării", organizat anual de departamentul nostru, şi la alte manifestări ştiințifice organizate în țară.

[21] De exemplu, „A doua şcoală de vară franco-germană în etimologie romanică", ATILF, Nancy, organizată în cadrul priectului internațional DÉRom.

[22] A XI-a ediție a workshop-ului în lexicografie şi lexicologie computațională „LEXICOM 2011", Sankt-Petersburg, Rusia, 14–18 iunie 2011, organizat de ABBYY InfoPoisk LLC, Lexical Computing Ltd. şi de Universitatea de Stat din Sankt-Petersburg.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

– realizarea de corpusuri lexicografice;

– utilizarea sistemelor de scriere de dicționar (DWS)[23], care permit alinierea ulterioară mai facilă a diverselor lucrări lexicografice, operație realizabilă pe baza unor protocoale de colaborare încheiate între diverse instituții cu profil lexicografic, editori etc.;

– crearea de rețele lexicografice internaționale.

Prin raportare la aceste tendințe din lexicografia europeană, în lexicografia română se are în vedere:

– continuarea (re)editării unor ediții clasice (DLR, DEX etc.) în formă tipărită şi în variantă electronică;

– realizarea unor corpusuri de texte pentru limba română (în lucru);

– dezvoltarea de corpusuri lexicografice (în lucru – de exemplu, CLRE, prezentat *supra*);

– utilizarea programelor informatice de scriere de dicționar (în lucru) (Tamba *et al*. 2012: 266).

4. Aşadar, după o studiere a posibilităților de transpunere în format electronic a DLR, s-a trecut la următoarea etapă de lucru, constând în crearea unor instrumente de analiză şi adnotare a limbii române vechi, definindu-se şi un model de format electronic pentru editarea electronică a volumelor din *Bibliografia* DLR, realizarea unui eşantion de articole unificate şi actualizate din seria veche potrivit normelor DLR cu ajutorul instrumentelor informatice în curs de elaborare în departament, realizarea primei variante integrale a DA şi DLR în format electronic, constituirea unui corpus diacronic de dicționare ale limbii române, aliniate la nivel de intrare şi, în fine, integrarea cercetării lexicografice de nivel academic în circuitul internațional.

Putem observa că, urmând această strategie, cercetătorii ieşeni formați ca redactori ai DLR au avut, în ultimul deceniu, contribuții însemnate la procesul de adaptare a lexicografiei academice româneşti potrivit schimbărilor pe care le implică modernizarea instrumentelor de lucru în acest domeniu, la nivel internațional, făcând, în acelaşi timp, efortul de a adecva aceste instrumente şi resurse, create sau adaptate pentru limba română, la rigorile şi normele DLR.

Activitățile de cercetare din proiectele de informatizare derulate în departamentul nostru au conturat premisele punerii la dispoziția cercetătorilor români şi străini a unor resurse lexicografice accesibile on-line, mult timp aşteptate de specialişti, necesare studierii şi promovării limbii şi culturii române.

BIBLIOGRAFIE

Clim 2015 = Marius-Radu Clim, *La lexicografía rumana informatizada: tendencias, obstáculos y logros*, în vol. *Lexicografía de las lenguas románicas. Aproximaciones a la lexicografía moderna y contrastiva*, vol. II, coords.: María Dolores Sánchez Palomino y María José

[23] Pentru o analiză a sistemelor de scriere de dicționar, vezi Dănilă *et al.* 2011: 195–196.

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

Domínguez Vázquez, eds.: María José Domínguez Vázquez, Xavier Gómez Guinovart y Carlos Valcárcel Riveiro, de Gruyter Verlag, p. 95–110.
Coseriu 1968 = Eugenio Coseriu, *Les structures lexématiques*, în „Zeitschrift für französische Sprache und Literatur" (Wiesbaden), Beiheft, Neue Folge, Heft I, p. 3–16.
Coseriu 1978 = Eugenio Coseriu, *Antrittsrede an der Heidelberger Akademie der Wissenschaften*, în „Jahrbuch der Heidelberger Akademie der Wissenschaften für 1977", Heidelberg, p. 107–110.
Coseriu 1992 = Eugenio Coseriu, *Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii*, în „Apostrof" (Cluj-Napoca), III, nr. 11, p. 11, 14.
Coseriu 1993 = Eugenio Coseriu, *Discurso pronunciado con motivo de su investidura como doctor honoris causa*, în „Discursos pronunciado en el acto de investidura de Doctor Honoris Causa del Excelentísimo Señor Eugenio Coseriu", Granada, p. 21–35.
Coşeriu 1992 = Eugeniu Coşeriu, *Structurile lexematice*, în „Revistă de lingvistică şi ştiinţă literară", (Academia de Ştiinţe a Republicii Moldova, Institutul de Filologie), nr. 6, p. 41–52.
Coşeriu 1994a = Eugeniu Coşeriu, *Deontologia şi etica limbajului*, în idem, *Prelegeri şi conferinţe (1992–1993)*, Iaşi, supliment al publicaţiei „Anuar de lingvistică şi istorie literară", XXXIII, 1992–1993. Seria A. Lingvistică, p. 163–172.
Coşeriu 1994b = Eugeniu Coşeriu, *Deontologia culturii*, în *ibidem*, p. 173–180.
Coşeriu 2004 = Eugeniu Coşeriu, *Epistemologia lingvisticii*, în *In memoriam Eugeniu Coşeriu*, extras din publicaţia „Fonetică şi dialectologie", XX–XXI, 2001–2002, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 87–94.
Cristea *et al*. 2007 = Dan Cristea, Marius Răschip, Corina Forăscu, Gabriela Haja, Cristina Florescu, Elena Dănilă, Bogdan-Mihai Aldea, *The Digital Form of Thesaurus Dictionary of the Romanian Language*, în *Advanced in Spoken Language Technology*, Corneliu Burileanu, Horia-Nicolai Teodorescu (eds.), Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 195–206.
Cristea, Haja 2011 = Dan Cristea, Gabriela Haja, *The Thesaurus Dictionary of Romanian Language in Electronic Form*, în „Clarin", Newsletter of Clarin Project, nr. 13, January–June, p. 10–11, http://www.clarin.eu/newsletter.
Dănilă 2010 = Elena Dănilă, *Despre necesitatea realizării unui corpus lexicografic românesc esenţial*, în „Philologica Jassyensia", anul VI, nr. 2 (12), p. 41–50 (şi on-line, la adresa http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VI_2_Danila.pdf).
Dănilă 2013 = Elena Dănilă, *Corpus lexicographique roumain essentiel. Les dictionnaires de la langue roumaine alignés au niveau de l'entrée*, în *Actas del XXVI Congreso Internacional de Lingüística y de Filología Románicas 6–11 septiembre 2010, Valencia*, Casanova Herrero, Cesareo Calvo Rigual (eds.), de Gruyter Verlag, vol. VIII, p. 125–134.
Dănilă *et al*. 2011 = Elena Dănilă, Marius-Radu Clim, Ana Catană-Spenchiu, *Towards a Romanian Lexicographic Corpus*, în „Philologica Jassyensia", anul VII, nr. 2 (14), p. 191–198.
Haja 2011 = Gabriela Haja, *Dicţionarul limbii române în format electronic. Instrument pentru cercetarea şi învăţarea limbii române*, în *Simpozionul internaţional* ***Grigore Bostan – 70****. Probleme actuale de filologie română*, Cernăuţi, Zelena Bucovina, Herţa, Grupul editorial „Cuvântul", p. 221–230.
Haja *et al.* 2005 = Gabriela Haja, Elena Dănilă, Corina Forăscu, Bogdan-Mihai Aldea, *Dicţionarul limbii române (DLR) în format electronic. Studii privind achiziţionarea*, Iaşi, Editura Alfa.
Haja *et al*. 2008 = Gabriela Haja, Elena Dănilă, Marius-Radu Clim, *Premise ale informatizării cercetării lexicografice academice româneşti*, în *Limba română. Dinamica limbii, dinamica interpretării*, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 585–591.
Sala *et al*. 2010 = Acad. Marius Sala, acad. Gheorghe Mihăilă, dr. Monica Busuioc, *Cuvânt-înainte* la *Dicţionarul limbii române*, tomul I, *A–B*, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 5–11.
Tamba 2014 = Elena Tamba, *La lexicografía Rumana. Historia y Actualidad*, în *Lexicografía de las lenguas románicas. Perspectiva histórica*, eds. Félix Córdoba Rodríguez, Ernesto González Seoane, María Dolores Sánchez Palomino, vol. I, de Gruyter Verlag, p. 265–282.
Tamba Dănilă *et al*. 2012 = Elena Tamba Dănilă, Marius-Radu Clim, Ana Catană-Spenchiu, Mădălin Patraşcu, *The Evolution of the Romanian Digitalized Lexicography. The Essential Romanian Lexicographic Corpus*, în *Proceedings of the 15 th EURALEX International Congress*, 7–11

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

august 2012, eds. Ruth Vatvedt Fjeld, Julie Matilde Torjusen, Oslo, Press Reprosentrales, UiO, p. 1014–1017 (şi on-line, la adresa: http://www.euralex.org/proceedings-toc/euralex_2012/).

Tamba *et al*. 2012 = Elena Tamba, Marius-Radu Clim, Ana Catană-Spenchiu, Mădălin Patraşcu, *Situaţia lexicografiei româneşti în context european*, în „Philologica Jassyensia", anul VIII, nr. 2 (16), p. 259–268 (şi on-line, la adresa: http://www.philologica-jassyensia.ro/upload/VIII_2_Tamba_Clim.pdf).

CONTEMPORARY ACADEMIC LEXICOGRAPHICAL RESEARCH: TRADITION AND MODERNITY

ABSTRACT

The paper presents a short history of academic researches within The Department of Lexicology and Lexicography from the "A. Philippide" Institute of Romanian Philology, Romanian Academy, Iaşi Branch, the linguistic and lexicographical principles concerning the bringing up to date of the first volumes of DLR. *Romanian Language Dictionary* (1st ed. 1913–2010), work in progress in Romanian institutes involved in the accomplishment of DLR, arguing the need to comply with the current editing rules of these outstanding lexicographical works. The argumentation is founded on the principles of the linguistic epistemology, in terms of the integral linguistics defined by Eugeniu Coşeriu. These principles can be identified in our strategy for the digitization process of the Romanian lexicographical research. The achievements in specific projects developed in our department are also described in detail in the second part of the paper.

Keywords: *linguistic & lexicographical principles*, *the history of the Romanian Language Dictionary*, *digitization process phases*, *tradition & innovation*, *linked data.*

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)

BDD-A25160 © 2015 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:53:52 UTC)